

С.Л. ШУЛЬЦ,
*д-р екон. наук, професор,
завідувач відділу регіональної економічної політики,
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього
НАН України», м. Львів*

Г.А. БУБЛЕЙ,
*канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та маркетингу, ПрАТ ПВНЗ «Запорізький інститут економіки
та інформаційних технологій», м. Запоріжжя*

А.І. МОКІЙ,
*д-р екон. наук, професор,
провідний науковий співробітник, відділу регіональної
економічної політики, ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М.І. Долишнього НАН України», м. Львів*

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ЕКСКЛЮЗИВНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Об'єктивними передумовами, або імперативами важливості й необхідності інституціональної інтеграції на сучасному етапі євроінтеграції визначені: неможливість системної інтеграції України та ЄС навіть у середньостроковій перспективі і, отже, доцільність реалізації моделі структурної, зокрема просторово-секторальної, інтеграції та інституціональної інтеграції як її форми з неодмінною проблемною і програмною орієнтованістю інтегрованих інститутів, насамперед на подолання ексклюзивності регулювання і обумовленої нею дисфункціональністю державного та регіонального управління, структурною дивергенцією соціально-економічної макросистеми України.

В доповнення до дивергенції між економіками різних країн, у тому числі й України та ЄС, до структурної дивергенції ми відносимо – розбіжність (рух у різних напрямках) розвитку елементів (об'єктів) національної макросистеми, руйнування взаємозв'язків між ними, трансформування існуючих взаємозв'язків ланцюга «інститути держави – бізнес – особа» в екстрактивні, або, в нашій країні, – в ексклюзивні політико-економічні інститути. Важливо враховувати, що в українських умовах об'єктами, а в деяких випадках і суб'єктами дивергенції виступають: регіони, міста, сільські поселення, територіальні громади; галузі, сектори, економічні агенти, сфери економіки та суспільства, а також первинний елемент соціуму (людина, домашнє господарство). Відповідно, суб'єкти дивергенції – це державні органи управління, економічні агенти, окремі громадяни, представники громадянського суспільства, а також політико-владні групи, які здійснюють ексклюзивне втручання в систему управління.

Внаслідок розгортання та безпосередньої чи опосередкованої інституалізації структурної дивергенції відбувається стратифікація населення за доходами, ступенем легітимності власності, формування і закріплення інституту «розмитої власності», виникнення і поширення імпліцитних зв'язків між елементами

соціально-економічної макросистеми і породжувані цим дисфункціональність управління макросистемою, руйнування її цілісності та посилення загроз національній, у тому числі економічній, безпеці держави. В [1–4] ексклюзивність регулювання соціально-економічного розвитку визначена нами як процес виняткового (вибіркового) впливу регуляторних (управлінських) дій окремих суб'єктів чи груп суб'єктів економічної, політичної діяльності на державні інститути управління, що призводить до дисфункції управління. Сукупність суб'єктів ексклюзивного регулювання включає як вітчизняних суб'єктів економічної, політичної діяльності, так і суб'єктів інших країн з головною метою функціонування – першочерговим задоволенням власних економічних інтересів у безпосередній чи прихованій (для суб'єктів політичної діяльності) формах. До суб'єктів політичної діяльності відносяться й представники органів державного управління різних рівнів ієрархії при неодмінному домінуванні власних економічних інтересів та інтересів крайніх бенефіціарів, яких вони представляють у органах влади, політичних партіях, організаціях, асоціаціях тощо.

Наразі склалася істотна і загрозлива для безпеки національного розвитку суб'єктно-об'єктна і функціональна невизначеність та непрозорість процесу ексклюзивного регулювання. Тобто немає і не може бути чіткого і публічного окреслення суб'єктів, їхніх інтересів та форм і методів ексклюзивних регуляторних впливів на управління державою. Домінантою сутнісної характеристики ексклюзивності регулювання соціально-економічного розвитку, у тому числі й державного управління, є дисгармонійність цілей і завдань, які досягаються і вирішуються суб'єктами ексклюзивного регулювання, з цільовими функціями і завданнями розвитку національної соціально-економічної макросистеми. Істотна амбівалентність властива й впливу результатів економічної діяльності в середньо- і довгостроковій перспективі на безпеку розвитку держави, її зовнішньоекономічну, демографічну, інтелектуальну, науково-технологічну, екологічну, фінансово-інвестиційну і, навіть, військово-економічну компоненти. Узагальнення наукових публікацій показує неможливість ідентифікації існуючою статистикою ступеня ексклюзивного втручання та його наслідків. У дослідженні припускається, що причиною і водночас наслідком ексклюзивного втручання є поширення корупції і тіньової економіки. Наголосимо, що на регіональному і секторальному рівнях ієрархії управління наразі відсутні індикатори їх оцінювання, можливо, за винятком пропонованих Transparency International Україна методологічних підходів до аналізу підзвітності і прозорості місцевої влади на основі експертних оцінок. Тому з використанням методу огортаючих даних (Data envelopment analysis, DEA) визначена ефективність використання «вхідних» параметрів економічного потенціалу регіонів України для максимізації «виходу». Як «вхідні» показники використано дані про: обсяги капітальних інвестицій; обсяги прямих іноземних інвестицій; середньомісячну номінальну заробітну плату; витрати операційної діяльності підприємств; витрати на інноваційну діяльність; середньомісячну номінальну зарплату працівників сільського господарства та промисловості; кількість економічно активного населення; кількість зайнятих у промисловості. «Вихідними» параметрами визначено: обсяги реалізованої продукції у розра-

хунку на одну особу; обсяги експорту у розрахунку на одного зайнятого; внески на соціальне страхування у розрахунку на одного працівника; власні доходи загального фонду місцевих бюджетів; обсяги ВРП на одну особу; частка збиткових підприємств; фінансові результати підприємств до оподаткування; поточні податки на доходи, майно та інші поточні трансферти, а також міграційний приріст населення у регіонах. Нижче ми зупинимося на взаємозв'язку «вхідних» параметрів регіонального потенціалу з такими показниками «виходу», як: у8 – обсяги експорту в розрахунку на одну особу (реальна конкурентоспроможність підприємств регіону) та у9 – внески на соціальне страхування, які найбільш точно відображають господарську діяльність в офіційному секторі.

Результати дослідження (рис. 1, 2) показують неефективне використання економічного потенціалу регіонів в аспекті реальної конкурентоспроможності та господарської діяльності в офіційній економіці (для понад половини областей значення коефіцієнта ефективності більше за одиницю). Тобто опосередковано це відображає наслідки ексклюзивного втручання у формі тіньової діяльності та корупції.

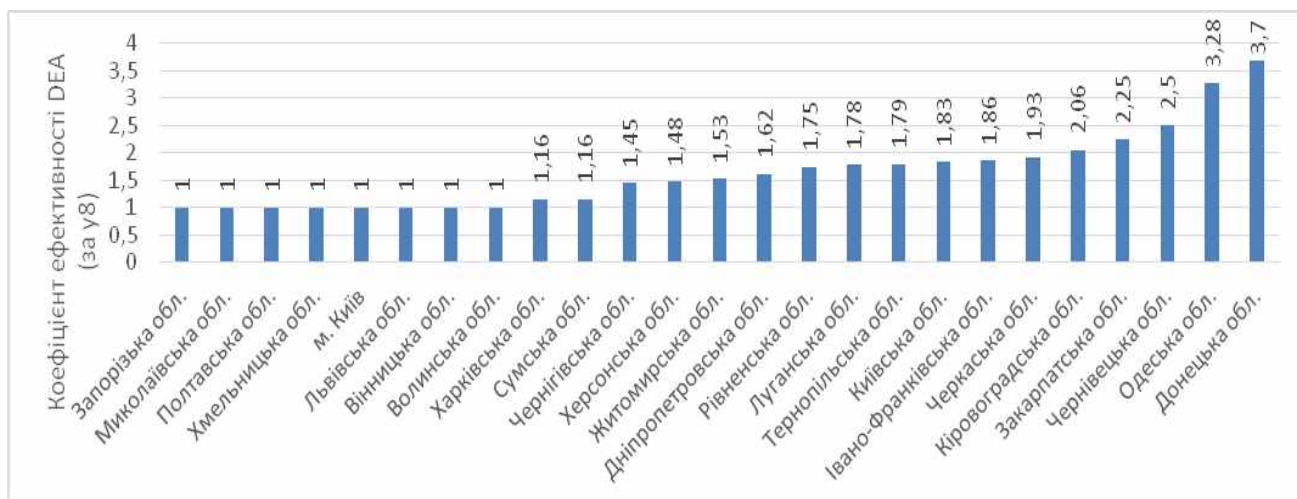

Рис. 1. Коефіцієнт ефективності (вихідний параметр – обсяги експорту на одну особу, дол. США)

Джерело: розраховано за даними Держстату України.

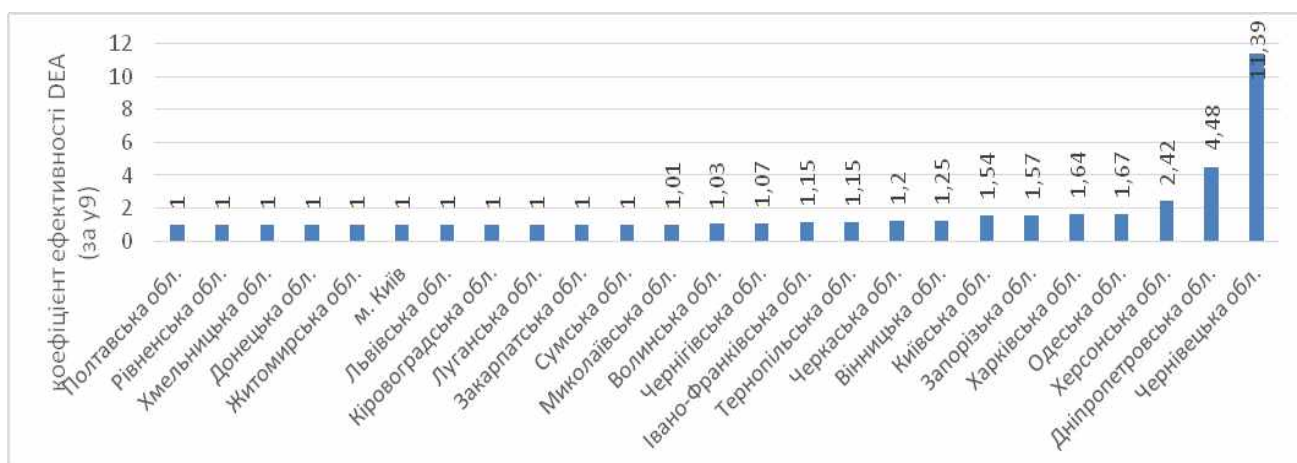

Рис. 2. Коефіцієнт ефективності (вихідний параметр – внески на соціальне страхування на одну особу, грн)

Джерело: розраховано за даними Держстату України.

Не зупиняючись детально на причинах та наслідках ексклюзивності та дивергенції, наголосимо на першочерговості реалізації в моделі структурної євроінтеграції саме інституціональної інтеграції, концептуальні засади якої включають узгодження з Планом дій Кабінету Міністрів України з імплементації вимог Угоди про асоціацію та доповненнями до Угоди; розроблення і реалізацію пілотних масштабних програм (проектів) у межах Державної стратегії регіонального розвитку на 2020–2027 рр., міждержавних угод стратегічного партнерства та сусідства; реалізацію таких масштабних міжнародних пілотних програм (проектів), як науково-технологічний парк «Правий берег» (м. Запоріжжя); агротехнопарк (м. Біла Церква); науково-технологічний парк креативної індустрії та цифрової економіки (м. Переяслав); спеціальна економічна зона формування і розвитку інфраструктури інноваційно-інвестиційної діяльності (м. Львів). Звернемо увагу на пілотний, демонстраційний, проблемно-орієнтований і міжнародний характер наведених програм. Для прикладу, передумови та завдання створення міжнародного науково-технологічного парку «Правий берег» (м. Запоріжжя) включають: концентрацію «старопромислових» галузей III–IV технологічних укладів; екологозагрозливий стан розвитку міста з ознаками депресивності і демографічної кризи (приріст чисельності населення досягав: -5, 2%); значний науково-виробничий потенціал, зокрема в Дніпровському і Хортицькому районах функціонувало 10 машинобудівних підприємств, чотири науково-проектні організації, шість вищих і середніх професійних освітніх закладів. Створення технопарку передбачає досягнення вирішення проблемно і програмно орієнтованих цілей і завдань: реіндустріалізації промисловості, зокрема машинобудівельних підприємств у цих районах; відновлення науково-прикладних досліджень та виробництв військово-економічного та медико-екологічного секторів; розбудову цифрової інфраструктури та здійснення цифрових трансформацій у пріоритетних секторах економіки; стимулювання поетапної легалізації IT-сфери; формування фінансової інфраструктури інноваційно-інвестиційної діяльності в науково-освітній сфері, охороні здоров'я та довкілля; легалізацію сектора комерційних послуг.

Список використаних джерел

1. Мокій А.І., Бублей Г.А., Полякова Ю.В. Ексклюзивні чинники структурної дивергенції економіки. *Dilemmas and perspectives in international relations*. Lviv – Olsztyn, 25.04.2020.

2. Бублей Г.А., Мокій А.І. Шульц С.Л. Сутнісні характеристики ексклюзивного регулювання регіонального розвитку: міждисциплінарні аспекти обґрунтування. *Економіко-управлінські аспекти трансформації та інноваційного розвитку галузевих і регіональних суспільних систем в сучасних умовах*. II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, Івано-Франківськ, 28–29 квітня 2020 р.

3. Мокій А.І., Бублей Г.А., Полякова Ю.В. Ексклюзивні чинники структурної дивергенції економіки. *Проблеми та перспективи забезпечення стійкості фінансової системи України: зовнішні та внутрішні аспекти*:

збірник матеріалів міжнародної наукової конференції / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2020. С. 89–96. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/15.pdf>

4. Мокій А.І., Бублей Г.А., Полякова Ю.В. Ексклюзивні чинники структурної дивергенції в Україні. *Сталий розвиток в управлінні та фінансах: наука – бізнес – самоврядування в умовах «COVID-19*. Хожув – Київ, 17.06.2020.

Є.В. САВЕЛЬЄВ,

*д-р екон. наук, професор,
кафедра міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль*

В.Є. КУРИЛЯК,

*д-р екон. наук, професор,
кафедра міжнародної економіки,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль*

УКРАЇНА: ПАРТНЕРСТВО В СИСТЕМІ ВІДНОСИН З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ І ВИШЕГРАДСЬКОЮ ЧЕТВІРКОЮ

Серед цілей, які визначені Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, зазначено доцільність «сприяти поступовому зближенню Сторін, ґрунтуючись на спільних цінностях і тісних привілейованих зв'язках, а також поглиблюючи зв'язок України з політикою ЄС та її участь у програмах та агентствах» [1]. У цьому контексті особливого значення набирає розвиток відносин України з країнами Вишеградської четвірки як природними сусідами. Це відповідає і політиці сусідства та політиці Східного партнерства, які проголошені та реалізуються Європейським Союзом уже понад десять років. В економічному контексті Східне партнерство для України включає поглиблення інтеграції, що насамперед має відбуватися на географічному просторі країн-сусідів.

Євроінтеграційний контекст для України розвивається насамперед у напрямі пошуку таких інституційних форм, які спроможні забезпечити системне підпорядкування всіх процесів імплементації європейських цінностей. До такого висновку можна дійти з огляду на те, що проголошена у 2003 році Європейською Комісією у зверненні «Ширша Європа» європейська політика сусідства для України не зумовила бажаної конвергенції.

Для України важливим є те, що Європейський Союз, як і раніше, має зацікавленість у збереженні Східного партнерства на високому рівні. У спільній заяві міністрів закордонних справ Вишеградської групи з нагоди десятиріччя Східного партнерства «важливість підтримання Східного партнерства на високому рівні в порядку денному ЄС підкреслила та підтвердила взаємний інтерес продовжувати цю унікальну політику європейського сусідства, засновану на спільних фундаментальних цінностях та спільній прихильності принципам міжнародного права, правах людини та демократії, верховенстві права, підзвітності та належному управлінні, сталому розвитку та ринковій